CHENOPODIUM ALBOMI L O'SIMLIGINING KIMYOVIY TARKIBI VA SHIFOBAXSH XOSSALARI

Imomova Mukammal Yormuxamatovna
FarDU, kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent,
Gafurova Muattar Abdulazizjanovna
FarDU, mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Chenopodium albomi L.ning kimyoviy tarkibi va shifobaxsh xususiyatlari adabiyotlar tahlili orqali tahlil qilindi. O'rta Osiyoda o'suvchi "Chenopodium albomi var albom" va Amerikada o'suvchi "Chenopodium albomi var. Missouriense" turlarini kimyoviy tarkibi jixatidan o'zaro solishtirildi va tahlil qilindi. "Chenopodium albomi var. albom" 100 gr miqdorida B1 vitamini 40 mkg, B2 vitamin 80 mkg, B4 vitamin 610 mkg va E vitamin 1100 mkg ko'p miqdorda miqdorni tashkil etishini adabiyotlardan tahlil qilindi."Chenopodium albomi var. Missouriense" 100 gr miqdorida B5 vitamini 180 mkg, C vitamini 1100 mkg va PP vitamini 850 mkg ko'p miqdorda miqdorni tashkil etadi.

Kalit so'zlari: "Chenopodium albomi var albom", "Chenopodium albomi var. Missouriense", vitamin, oqsil, suv, urug', barg, gul.

Аннотация. В этой статье рассматривается Chenopodium Album L. химический состав и лечебные свойства были проанализированы с помощью анализа литературы. Произрастает в Средней Азии "Chenopodium Album var. Album" и растущий в Америке "Chenopodium albomi var. Missouriense" сравнивались и анализировались между собой по химическому составу. "Chenopodium Album var. Album" был проанализирован из литературы, что в 100 г содержится 40 мкг витамина B1, 80 мкг витамина B2, 610 мкг витамина B4 и 1100 мкг витамина E в больших количествах. Есть "Chenopodium albomi var. Missouriense" в 100 г содержится 180 мкг витамина B5, 1100 мкг витамина C и 850 мкг витамина PP в больших количествах.

Ключевые слова: "Chenopodium Album var. Album", "Chenopodium albomi var. Missouriense", витамин, белок, вода, семя, лист, цветок.

Annotation. In this article, Chenopodium album L.the chemical composition and healing properties of were analyzed through literature analysis. Growing up in Central Asia, "Chenopodium album var. Album" and growing up in America "Chenopodium album var. Missouriense" the chemical composition of the species was compared and analyzed from the state. Chenopodium album var. album was analyzed from the literature that 100 gr amounts to 40 mcg of vitamin B1, 80 mcg of vitamin B2, 610 mcg of vitamin B4 and 1100 mcg of vitamin E. "Chenopodium album var. Missouriense" contains 100 gr of vitamin B5 180 mcg, vitamin C 1100 mcg, and PP vitamin 850 mcg.

ISSN 3030-3907

Keywords: "Chenopodium album var. album", "Chenopodium album var. Missouriense", vitamin, Protein, water, seed, leaf, flower.

Chenopodium albomi L. - Amaranthaceae gulli o‘simliklar oilasiga mansub bo’lgan ko’p yillik o‘simlik. Ba‘zi hududlarda o‘stirilgan bo‘lsada, o‘simlik boshqa joylarda begona o‘t hisoblanadi.Umumiy nomlarga qo‘zichoq, melde, g‘oz oyog‘i, yovvoyi ismaloq va semiz tovuq kiradi, biroq bir nechtasi Chenopodium jinsining boshqa turlariga ham qo‘llaniladi, shuning uchun u ko‘pincha oq g‘oz oyog‘i sifatida ajralib turadi. U dastlab tik o‘sishga moyil bo‘lib, balandligi 10–150 santimetr (4–59 dyuym), kamdan-kam hollarda 3 m ga yetadi. Odatda gullashdan keyin (barglar va urug‘larning og‘irligi tufayli) boshqa o‘simliklar tomonidan qo‘llab-quvvatlanmasa, yotadigan holga keladi. Barglari turbatma- turbat joylashgan va ko‘rinishi turlicha. Birinchi barglar, o‘simlikning tagiga yaqin, tishli va taxminan olmos shaklida, uzunligi 3-7 sm va kengligi 3-6 sm. Gullash poyasining yuqori qismidagi barglar butun va lansetsimon-rombsimon, uzunligi 1-5 sm va eni 0,4-2 sm; ular mumsimon qoplangan, namlanmaydigan va go‘shtli ko‘rinishga ega bo‘lib, pastki qismida oq rangli palto bor. Kichkina gullar radiusli nosimmetrik bo‘lib, 10-40 sm uzunlikdagi zich tarvaqaylab ketgan gulzorda kichik simolarda o‘sadi. Bundan tashqari, gullari biseksual va urg‘ochi bo‘lib, tashqi yuzasi unsimon bo‘lgan beshta tepasi bo‘lib, poyada qisqa vaqt ichida birlashadi. Beshta stamens bor. Zaharli qora tunchik yoshligida bu turga o‘xshab ketadi, lekin C. albomining barglari oq go‘shtli tuzilishga ega, qo‘ltig‘ida esa qizil chiziq bor.

Chenopodium albomi murakkab taksonomiyaga ega va ko‘plab mikroturlarga, kichik turlarga va turlarga bo‘lingan, ammo ularni farqlash qiyin. Uni

- Chenopodium albomi var. albom - mo‘tadil Evroosiyo va Hindiston yarimoroli, Shimoliy Afrika va Efiopiya
- Chenopodium albomi var. Missouriense (Aellen) Bassett va Crompton (sinonimi Chenopodium missouriense Aellen) - sharqiy va markaziy Amerika Qo‘shma Shtatlari
- Chenopodium albomi var. reticulatum (Aellen) Uotila (sinonimi Chenopodium reticulatum Aellen) - Frantsiya va Buyuk Britaniya turlari mavjud.

ISSN 3030-3907

Chenopodium albomi, Missouriense va Reticulatum turlarining ko'rinishi

Uning tarqalish diapazoni keng ko'lamli yetishtirish tufayli noaniq, lekin Yevropaning ko'p qismini o'z ichiga oladi, Karl Linnaeus 1753 yilda turlarini tasvirlangan qaerdan. Sharqiy Osiyoda ona o'simliklar C. albomi ostida kiritilgan , lekin tez-tez Yevropa namunalari farq qiladi. Plants of the World Online ma'lumotlariga ko'ra , turning tabiiy tarqalishi g'arbiy Yevropadan Xitoy va Rossiyaning Uzoq Sharqiga, Hindiston yarimoroli, Shimoliy Afrika, Efiopiya hamda Amerika Qo'shma Shtatlarining sharqiy va markaziy qismidagi mo''tadil Yevrosiyoni o'z ichiga oladi.

U Afrika, Avstraliya, Shimoliy Amerika, va Okeaniya kabi boshqa joylarda keng tabiiylashtirilgan va hozir deyarli hamma joyda (Antarktidadan tashqari) azotga boy tuproqlarda, ayniqsa cho'l erlarda uchraydi.

O'zbekistonda o'suvchi "Chenopodium albomi var. albom" va Amerikada o'suvchi "Chenopodium albomi var. Missouriense" turlarini kimyoviy tarkibi.

	Moddalar mkg, mg, g/100g	**"Chenopodium albomi var. albom"**	**"Chenopodium albomi var. Missouriense"**
Ozuqaviy qiymati	Oqsil	4.9 g	4.7 g
	Yog'	0.8 g	0.7 g
	Uglevod	7.5 g	6.5 g
	Suv	86.1 g	76.2 g
	Tolalar	2.1 g	3.6 g
Vitaminlar	Vitamin A	83 mkg	96 mkg
	Vitamin B1	40 mkg	30 mkg
	Vitamin B2	80 mkg	70 mkg
	Vitamin B4	610 mkg	560 mkg
	Vitamin B5	150 mkg	180 mkg
	Vitamin B6	60 mkg	50 mkg
	Vitamin C	1000 mkg	1100 mkg
	Vitamin E	1100 mkg	890 mkg
	Vitamin B9	8 mkg	7.1 mkg
	Vitamin K	2600 mkg	2300 mkg
	Vitamin PP	800 mkg	850 mkg

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, *"Chenopodium albomi var. albom" Chenopodium albomi* turlarida vitamin B_1 40 mkg, B_2 vitamin 80 mkg, B_4 vitamin 610 mkg va E vitamin 1100 mkg ko'p miqdorda miqdorni tashkil etadi. "Chenopodium albomi var. Missouriense" Chenopodium albomi

ISSN 3030-3907

turlarida esa B5 vitamin 180 mkg, C vitamin 1100 mkg va PP vitamin 850 mkg ko'p miqdorda miqdorni tashkil etadi.

Suvda eruvchi vitaminlar – bu organizmga oziq-ovqat orqali kiradigan, suvda eriydigan va asosan qondagi suvga bog'liq bo'lgan vitaminlardir. Ular organizmda turli biokimyoviy jarayonlarga, shu jumladan metabolizmga, immunitet tizimiga va umumiy salomatlikka ta'sir ko'rsatadi. Suvda eruvchi vitaminlarga A, B, D, E va K vitaminlari kiradi. A vitamini ko'z salomatligi uchun juda muhimdir. U retina va boshqa ko'zni qo'llab-quvvatlovchi tuzilmalarda mavjud bo'lib, ko'rish qobiliyatini saqlab qolishga yordam beradi. Shuningdek, bu vitamin teri va immunitet tizimining sog'lig'ini saqlashda ham muhim ro'l o'ynaydi. A vitamini o'simlik va hayvon manbalaridan olinishi mumkin. O'simliklarda karotinoidlar, xususan, beta-karotin shaklida, hayvonlarda esa retinol shaklida topiladi. Karotinoidlar A vitaminiga aylanishi mumkin. A vitamini yetishmovchiligi ko'zning qorachig'ining kamayishiga va hatto ko'rishning yo'qolishiga olib kelishi mumkin [5].

D vitamini organizmga kalsiy va fosforni so'rib olishda yordam beradi, bu esa suyaklarning kuchli bo'lishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, D vitamini immun tizimi, asab tizimi va yurak-qon tomir salomatligini qo'llab-quvvatlashda ham muhim ro'l o'ynaydi. D vitamini baliq, tuxum va sut mahsulotlaridan olinishi mumkin. Kam miqdordagi D vitamini suyak kasalliklari, masalan, raxit va osteoporozga olib kelishi mumkin [6].

E vitamini kuchli antioksidant sifatida tanilgan. U hujayralarni erkin radikallardan himoya qilishda muhim ahamiyatga ega, shuningdek, terining qarishiga va hujayralarning shikastlanishiga to'sqinlik qiladi. E vitamini qonning xolestero'l darajasini nazorat qilishda va yurak-qon tomir tizimining sog'lig'ini saqlashda ham yordam beradi. E vitamini o'simlik moylari, yong'oqlar, urug'lar va yashil bargli sabzavotlarda ko'p miqdorda mavjud [7].

K vitamini qon ivish jarayonlarida muhim ro'l o'ynaydi. Bu vitamin koagulyatsiya deb ataladigan jarayonni ta'minlaydi, ya'ni qon ketishini to'xtatish uchun zarur bo'lgan oqsillarni ishlab chiqarishga yordam beradi. Bundan tashqari, K vitamini suyaklarning mustahkamligini qo'llab-quvvatlaydi va mineral tuzlar muvozanatini tartibga solishda yordam beradi [8].

Bu vitaminlar organizmda uzoq vaqt davomida saqlanmaydi, shuning uchun ular muntazam ravishda ovqatlanish orqali olinishi kerak. Suvda eruvchi vitaminlar organizmdan urin orqali chiqariladi, shuning uchun ortiqcha dozalar zaxira sifatida saqlanmaydi. Ular organizmga yaxshi singishi uchun suv bilan iste'mol qilish tavsiya etiladi [9].

Suvda eruvchi vitaminlar sog'liq uchun juda zarur, chunki ular turli biokimyoviy jarayonlarda ishtirok etib, organizmni himoya qiladi. Bunday

ISSN 3030-3907

vitaminlarni muntazam ravishda olish juda muhimdir, chunki ularning yetishmovchiligi turli sog‘liq muammolariga olib kelishi mumkin. Keng turdagi oziq-ovqatlarni iste‘mol qilish orqali ushbu vitaminlarning kerakli miqdorini olish oson va samarali yo‘l hisoblanadi [10].

Xulosa qilib aytganda Chenopodium albomi L.ning kimyoviy tarkibi va shifobaxsh xususiyatlari adabiyotlar tahlili orqali tahlil qilindi. O’rta Osiyoda o’suvchi “Chenopodium albomi var. albom” va Amerikada o’suvchi “Chenopodium albomi var. Missouriense” turlarini kimyoviy tarkibi jixatidan o’zaro solishtirildi va tahlil qilindi. “Chenopodium albomi var. albom” 100 gr miqdorida B1 vitamini 40 mkg, B2 vitamin 80 mkg, B4 vitamin 610 mkg va E vitamin 1100 mkg ko’p miqdorda miqdorni tashkil etishini adabiyotlardan tahlil qilindi.“Chenopodium albomi var. Missouriense” 100 gr miqdorida B5 vitamini 180 mkg, C vitamini 1100 mkg va PP vitamini 850 mkg ko’p miqdorda miqdorni tashkil etadi.

Adabiyotlardan tahlil qilganimizda *Chenopodium albomini* foydali hususiyatlarini ko’pligi va O’zbekistonda yaratilgan turlari hali to’liq o’rganilmaganligi ilmiy mavzu sifatida qiziqish uyg’otdi. Shuni hisobga olgan holda, *Chenopodium albomini* O’zbekistonda yaratilgan turlarini o’rganish va solishtirishni o’z oldimizga maqsad qilib oldik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chenopodium album L. GBIF.org (25 November 2018) GBIF Occurrence Download doi:10.15468/dl.ie2d48
2. "Chenopodium album L." Plants of the World Online. Retrieved 7 April 2024.
3. "Database of names (xls file)". BSBI. Archived from the original on 2009-07-07.
4. "Chenopodium album: info from PIER (PIER species info)". www.hear.org. Retrieved 2024-05-31.
5. "Chenopodium album in Flora of North America @ efloras.org". www.efloras.org. Retrieved 2024-05-31.
6. "Chenopodium album in Flora of China @ efloras.org". www.efloras.org. Retrieved 2024-05-31.
7. "VicFlora (Flora of Victoria) Chenopodium album". Royal Botanic Gardens Foundation, Victoria. Retrieved 26 November 2018.
8. Nyerges, Christopher (2017). Foraging Washington: Finding, Identifying, and Preparing Edible Wild Foods. Guilford, CT: Falcon Guides. ISBN 978-1-4930-2534-3. OCLC 965922681.
9. "Chenopodium album". Germplasm Resources Information Network. Agricultural Research Service, United States Department of Agriculture. Retrieved 2017-12-15.

ISSN 3030-3907

10. "Flora Europaea Search Results". websites.rbge.org.uk. Retrieved 2024-05-31.

ISSN 3030-3907